

SKAL DET VÆRE EN GYSER I AFTEN? – OM GENRER OG SLAGS I DANSKFAGET PÅ GYMNASIENIVEAU

CLAUS NIELSEN, FORMAND FOR DANSKLÆRERFORENINGENS GYMNASIESEKTION, LEKTOR VED VUC & HF NORDJYLLAND

"Alene, belyst"

Også stjernerne, mumlede han, må være forskellige
De kan ikke alle være fuldstændig ens,
En så uhyre identitet kan ikke *vare*.
Universet er næppe uden forskelle,
men i kraft af hvilken lighed findes de?
Mange stjerner er allerede døde
og hænger slukkede langt ude bag deres lys
som Shakespeare, eller nærmere, Kafka.
Men her kommer jeg ind på forskelle
universet helt mangler blik for,
Vi er alene, synlige, belyst af de nys nævnte m.fl.

(Per Højholt: *Praksis, 9: Det gentagnes musik*)

En flok unge mennesker sidder sammen en halvsløv fredag eftermiddag efter skoletid og snakker. Man bliver enige om, at man ikke gider tage i byen. Men aftenen er lige oplagt til noget pizza og et par film eller tre. De bliver enige om at gå ind på Netflix og vælge nogle film, men spørgsmålet er, hvad man skal se. Man diskuterer, hvilke slags film man vil se. Skal det være komedie, krimi, romantik, thriller, action, krigsfilm ... eller en gyser? Alle kan blive enige om en komedie og måske noget romantik, og man vil slutte af med en gyser. I virkeligheden kunne spørgsmålet om, hvilken *slags* film man vil se lige så godt hedde: hvilken *genre* vil vi se?

I det følgende vil jeg forsøge at vise, hvilken rolle genre spiller i danskfaget på gymnasieniveau. Inten-

tionen er at vise, hvordan genrer er vigtige redskaber til at skabe forståelse og betydning. Jeg vil tage et kort teoretisk afsæt i, hvordan man forskningsmæssigt har været nødt til at udvikle begrebslige redskaber til at gribe i det, vi kalder virkeligheden. Herefter vil jeg foretage nogle nedslag i dele af danskfagets områder for at give eksempler på arbejdet med genrer. Jeg skal understrege, at jeg behandler dansk på stx (det der tidligere hed "det almene gymnasium") og hf. De to andre gymnasieuddannelser – hhx (handelsgymnasiet) og htx (teknisk gymnasium) – forholder jeg mig ikke til.

Valget af film viser, at vi i virkeligheden har et ret veludviklet genreberedskab. Bag spørgsmålet om genre eller slags ligger der nemlig en række uudsagte forventninger. Genrer har karakter af tavs forudsat viden, og det betyder, at genreforståelse ofte befinder sig på et ikke-bevidst plan. Ved et filmvalg af en given genre sidder man ikke og ekspliciterer de forventninger, man har til den enkelte genre, men det ligger som en uudsagt præmis under valget. Man ved langt hen ad vejen, hvad man får, når man vælger en bestemt genre. Man ved i hvert fald, hvad man forventer. Vores genreforventninger – eller forventninger om "slags" – viser sig på en lang række områder i dagligdagen. Når vi f.eks. handler i et supermarked, ved vi intuitivt, hvor vi skal gå hen for at finde diverse varer. Grønsager er en bestemt slags vare, der befinder sig et bestemt sted. Der går man hen for at finde forårsløg. Og det samme gælder stort set alle andre slags varer. Eksemplet viser, at vi er nødt til at orientere os efter slags og genre for at kunne navigere i verden.

Genre i dansk

For år tilbage var interessen for genre ikke særlig stor i danskfaglig sammenhæng. En tekst i bred forstand var noget i sig selv og i egen ret. Inden for det litterære felt præciserede vi nok storgenrerne – epik, lyrik, drama – men det var på et overordnet plan, og diverse undergenrer blev der nok ikke gjort så meget ud af. Selv om nykritikken med fokus på den enkelte skønlitterære tekst og dens udsagn siden slutningen af 1960'erne var afløst af forskellige andre metoder og tilgangsvinkler, herskede den nykritiske metode i klasserummene. Man lod sig ganske vist inspirere af ideologikritik, feministiske læsninger mm., men grundlæggende var det den tætte tekstlæsning, der var i centrum. Inden for de senere år er en interesse for genre imidlertid vokset betydeligt. Det ses i forskellige forskningsprojekter, i udgivelser og i tilgange til danskfagligt stof.¹

Systematisering af naturen og "virkeligheden"

Hvis vi spoler tiden tilbage til slutningen af 1700-tallet, kan vi støde på den svenske naturforsker Carl von Linné. Linné står helt centralt og banebrydende i videnskabshistorien og er bl.a. kendt for sin klassificering af naturen. I 1735 udgav han *Systema naturae (Naturens system)*. Heri blev levende væsener grupperet i slægt og art og beskrevet. Grundlaget for opdelingen er, at ethvert dyr eller enhver plante tilhører en art. Arter, der ligner hinanden, tilhører en slægt, der igen er samlet i en højere kategori osv. En af Linnés største bedrifter er indførelsen af en systematisk og konsekvent navngivning af planter og dyr i form af et latinsk navnesystem med to navne for henholdsvis slægten og arten. Det er et system, som i dag anvendes i hele verden. Og det er bl.a. det, der gør, at børnehavebørn kan få et præcist svar, når de spørger om, hvilken slags blomst det er, de har fundet.

Linné er citeret for at have sagt: Gud skabte og Linné ordnede. Efter Linné blev det i langt højere grad end tidligere muligt at holde styr på, snakke om og forske i levende væsener (i bred forstand). Inden Linné var planternes og dyrenes verden forvirrende og uoverskuelig. Det går op for Linné, at man for at kunne undersøge, beskrive og snakke om ting i naturen er nødt til at sætte tingene ind i kasser. Man er nødt til at kategorisere dem; gøre dem til "slags". Gør man ikke dette, er alt blot en uklar masse. Efter Linné var det muligt at snakke om og forske i ligheder og forskelle i biologiens mangfoldighed.

Linnés systematisering kan minde om den systematisering, genreforskningen arbejder med. Uden genrer

vil det være svært at orientere sig, og en systematisk undersøgelse vil være vanskelig. Det vil være svært og noget rod blot at forske i "dyr" eller "film" eller "bøger". En eller anden systematisk indgang må findes. Der må sættes forskelle for at kunne skabe betydning. Sådan som de forskellige filmgenrer f.eks. skaber betydning og forventninger.

Linné udfoldede sig i den periode, vi kalder oplysnings-tiden. Her kom fornuftens tænkning som bekendt til at stå i centrum. En af oplysningens hovedskikkelser er Emanuel Kant, der i hovedværket *Kritik der reinen Vernunft* (1781) undersøger, hvilke grundvilkår og basale betingelser der er nødvendige for at have erfaring. Kant problematiserer forholdet mellem tanke og virkelighed. Hvad er viden, og hvor langt kan sprogets kategorier opfange den ydre virkelighed? Det er vigtigt at klarlægge, da der er grænser for, hvordan og hvad mennesket kan erkende.

Det er fornuftens – eller erkendelsens – logiske struktur eller form, der klarlægges hos Kant. Kants store opdagelse er at vise, at vi ikke bare har adgang til verden og virkeligheden. Vi har adgang på en bestemt måde. Vi begrebsligger. Sådan som vi også begrebsligger, når vi bruger genrer. Genrer er en måde at gribe virkeligheden på.

Et nyt danskfag 2005

Danskfaget handler også om at gribe (en del af) virkeligheden. En stor del af denne virkelighed er den skriftlige. Det drejer sig både om egen skriftlighed og læsning og afkodning af andres skriftlighed. Et af de redskaber, vi har her, er grammatikken. F.eks. har vi valgt at dele ordene op i forskellige slags – eller ordklasser, som vi kalder det. Grammatikken er imidlertid ikke noget "naturligt" eller fast. "Grammatikken er menneskers velmenende og mere eller mindre vellykkede forsøg på at beskrive, hvordan sproget organiserer betydning.", som den tidligere underviser i dansk og sprogvidenskab, Eva Heltberg, skriver.² På samme måde som Linné organiserede naturen, og Kant begrebsliggjorde vores adgang til verden, har vi i danskfaget redskaber til at gribe om det, vi arbejder med. Et af redskaberne er grammatik; et andet er genre.

Danskfaget handler for en stor dels vedkommende om at skabe bevidsthed. En del af det, vi arbejder med i danskfaget, ligger som en latent viden hos elever og kursister. Det er så dansklærernes opgave at bevidstgøre, kvalificere og videreudbygge denne viden. Og her fungerer genrer godt. Den ikke- eller halvbevidste genreviden elever og kursister har, kan vi gribe fat i og

lade være udgangspunkt for det videre danskfaglige arbejde. En genrebevidsthed vil kunne være med til at øge den generelle bevidsthed om den tekst, man arbejder med (her skal tekst forstås i bred forstand, og tekst indbefatter dermed også f.eks. film, billeder, internetsider mm.).

I skriftlig og mundtlig fremstilling er genre og genrebevidsthed helt central. En bevidsthed om, hvem man

henvender sig til, er afgørende for en kommunikations gennemførelse. Man kan ikke henvende sig på samme måde til f.eks. en veninde, sin mormor eller SU-styrelsen. Man kan sige, at de tre tænkte modtagere fordrer forskellige genrer. Forskellige sproglige genrer har hver deres sproglige træk. Og disse sproglige træk er det vigtigt at arbejde med. Det er vigtigt, når man skal læse og afkode en tekst, og når man selv skal skrive en tekst i en given genre.

Danskfaget på gymnasieniveau er forandret ganske meget siden reformen 2005³. Sat en smule på spidsen – men ikke meget – var dansk på gymnasialt niveau indtil det store reformkompleks 2005 et litteraturfag. Efter reformen er dansk et litteraturfag – *blandt andet*. Dette "*blandt andet*" dækker over, at fagets tre stofområder (sprog, litteratur og medier) nu er præciseret på en helt anden måde end tidligere. Der er sat faste procenter på undervisningen i de tre stofområder – 2-3-1 på stx

og 2-2-1 på hf (33 % sprog - 50 % litteratur - 17 % medier på stx og 40 % sprog - 40 % litteratur - 20 % medier på hf), og den samme procent skal afspejles til mundtlig eksamen. Jeg vil påstå, at litteraturdelen tidligere kunne fylde op til 80-90 % af undervisningen og ofte 100 % til eksamen før 2005.

Det er især den sproglige del, der har fået et løft og er blevet meget mere forpligtende end tidligere. Og

disse forandringer har ændret danskfaget en hel del. Overordnet kan man sige, at dansk nu består af en dannelsesdel og en mere funktionel del. Som der står i formålsparagraffen for Dansk på både hf og stx: "Danskfaget tjener på en gang et dannelsesmæssigt og et studieforberedende formål."⁴ En grundlæggende opgave i danskfaget nu er få dette store fag til at hænge sammen. Og et af redskaberne her er at opbygge og skærpe en *genrebevidsthed*. Dette fungerer godt, idet genre er vigtig i alle fagets tre stofområder. Som tidligere nævnt var det ikke noget, der spillede den store rolle i litteraturundervisningen tidligere. Men et arbejde med genre inden for litteraturen vil sikkert blive opprioriteret i de kommende år. Det sker allerede, men arbejde med genrebevidsthed vil nok forøges både i undervisningen og litteraturforskningen. Et eksempel er Peter Stein Larsens disputats fra 2009 om to lyriske traditioner. Første kapitel i bogen hedder "Tre genreforståelser", og starten på kapitlet lyder: "Ingen litterære værker kan skabes uafhængigt af genre. Det gælder, hvad enten man bruger dem som norm og rettesnor, eller man afviser deres betydning." (Peter Stein Larsen s. 17) For Stein Larsen er det nødvendigt at klarlægge en forståelse af genre, før han begynder analysen af to lyriske traditioner. Sker der ikke en genreklarlægning, vil analyserne af de lyriske traditioner ikke blive dybdegående og skarpe nok. En genrediskussion og – klarlæggelse vil også være nødvendig i arbejdet med en del af den nyere litteratur, hvor man snakker om genrehybrider, genreblandinger og genreleg.⁵

Mediegenrer

I danskfagets mediedel er genre afgørende for at forstå mange af de medieprodukter der arbejdes med. Under kernestoffet hedder det, at man bl.a. skal beskæftige sig med nyhedstekster, dokumentartekster, fiktionstekster, og det hedder, at man skal arbejde med "fiktions- og faktakoder i stofområdets teksttyper". For overhovedet at forstå disse teksttyper er man nødt til at fastsætte deres genre. Et eksempel kan være fra arbejdet med aviser. Hvis man misforstår en artikelgenre i avisen, kan man gå helt galt i byen i forhold til artiklens hensigt. Det er eksempelvis vigtigt at forstå, at avisens leder fremsætter holdninger, og at den ikke bestræber sig på at være objektiv. Her er kendskab til begreber inden for argumentationsanalyse for eksempel vigtig.

Begreberne "fiktions- og faktakoder" er nye begreber, der kom ind i læreplanerne ved en revision i 2010. Ideen med disse begreber er at have nogle redskaber at arbejde med, når man arbejder med medietekster, der på en og samme tid lægger sig op ad genre og

sprænger genre. Eksempler på dette er der i flere af avisernes artikeltyper. Men et eksempel kan også være Lars von Triers film. Det gælder nok alle filmene, og i den seneste, *Melancholia*, tager Trier afsæt i genrene bryllupsfilmen og katastrofefilmen, hvorefter genrene vrides og sprænges. I bryllupsfilmdelen går alt galt, og gommen ender med at gå, og i katastrofefilmdelen ender jorden med at blive smadret af en planet.⁶ (Jeg beklager afsløringerne!) For at forstå dette – og for at forstå von Triers film – er en genrebevidsthed og –viden ganske afgørende.

Genrearbejde er også et område, hvor danskfaget bidrager til generel opkvalificering af elever og kursister. Som nævnt har danskfaget en dannelsesopgave. Afhængigt af hvordan man definerer dannelse, vil arbejdet med genre opfylde en stor del af det dannelsesmæssige formål. Vi er omgivet af genre, vi taler og handler i genre, og vi påvirkes ofte i genre. En genrebevidsthed vil være med til at styrke elever og kursisters evne til at begå sig mundtligt og skriftligt både receptivt og produktivt. Det vil være med til at styrke mulighederne for at begå sig i det moderne informationsflimrende samfund, vi lever i.

Genre i det skriftlige arbejde

I dansk – og i det gymnasiale system i det hele taget – arbejder man i disse år kraftigt på at opprioritere og styrke skriftlighed. Det sker under den ikke særlig indholdsrige betegnelse, "Ny skriftlighed". Som en central del af dette står genrebevidst skrivning.

På stx og hf er der til skriftlig eksamen udviklet tre faste genre, der skal hjælpe til at styrke den genrebevidste skrivning. På stx er det "litterær artikel", "kronik" og "essay", og på hf er det "analyserende oplæg", "introducerende artikel" og "argumenterende artikel". Det er ikke nødvendigvis genre, man kan støde på uden for skoleverdenen, men kan sagtens være det (og er det især for genrene på stx). Det er imidlertid heller ikke hovedpointen. Det er at skabe en *genrebevidsthed*. Elever og kursister skal i tilknytning til genrebevidstheden oparbejde en bevidsthed om den kommunikationssituation og den målgruppe, de henvender sig til. Og videre skal de være bevidste om, at forskellige kommunikationssituationer og målgrupper fordrer forskelligt sprog. På samme måde får forskellige skrivemåder forskelligt sprogligt udtryk. Dette arbejdes der en del med i disse år inden for den såkaldte genrepædagogik. Her arbejder man meget detaljeret med teksters struktur og sprogbrug. Hvordan præcist er en given skriftlig genre opbygget, og hvilken sprogbrug benyttes? Man

kan f.eks. kigge nærmere på ordklasserne i den enkelte genre. Afhængig af hvad teksten beskriver, og hvad dens formål er, vil den typisk bruge en bestemt type verber. Brugen af tillægsord eller ej er også vigtig for en given genres udsagn.

Et eksempel på udfoldelse af genrepædagogik kan være *Skrivning i dansk* af Sophie Holm Strøm og Sune Weile, der udkom i efteråret 2012. Heri tages eleven/kursisten ved hånden i udforskningen af forskellige skrivemåder. Det drejer sig om at skrive for at informere, for at udvikle og strukturere, for at fortælle, for at argumentere og for at reflektere. Eleverne/kursisterne skal ret nøje undersøge, hvordan de enkelte skrivemåder – eller genrer – er udformet: Hvordan er de opbygget/disponeret, hvilke kategorier af ord bruges typisk, hvilken sproglig tone og stil bruges, tilstræber teksten at være subjektiv eller objektiv, hvordan argumenteres der, er der brug af fagord osv. Efter undersøgelsen af den enkelte genre skal eleverne/kursisterne selv skrive en tekst i den pågældende genre. Man kan sige, at eleverne/kursisterne skal dekonstruere den enkelte genre, hvorefter de selv skal konstruere et genreeksempel.

Eksemplet viser, hvordan genre – genrebevidsthed og genrekendskab – bliver et nyttigt redskab i bestræbelserne på at opbygge en god, præcis og funktionel skriftlighed. Og eksemplet viser videre, hvordan genrebevidsthed er vigtig, både når man tilegner sig en tekst, og når man selv skal producere en tekst.

Er genrer da alt? Det er det naturligvis ikke. Genrer er som beskrevet vigtige til at få forståelse og til at afkode betydning. Men med en genrefastsættelse er alt ikke sagt – langt fra. Det, man kan kalde den tætte tekstlæsning (tekst i bred forstand), er stadig uhyre vigtig. Det er vigtigt at kunne afkode betydningen af ordvalg og sætningsopbygning i en given tekst. Det er helt enkelt uhyre vigtigt at kunne læse en tekst opmærksomt. På samme måde er det vigtigt selv at kunne styre sætninger, ordvalg mm.

Selv om genre ikke er alt, er en genrebevidsthed som nævnt vigtig. Og måske vil en bevidsthed om f.eks. gysergenren forøge *nydelsen* af en god gyser. Man vil kunne se, hvornår og hvordan der leves op til genrekravene, man vil kunne se intertekstuelle genrehenvisninger, og man vil kunne se, hvornår der er genrebrud. Dette gælder naturligvis også andre genrer: genrebevidsthed bliver også en del af *oplevelsen* af en tekst. Og genrerne er med til at sætte de forskelle, der gør, at ikke alle stjerner er ens – som Højholt skriver.

Litteratur

Gunhild Agger: *Dansk tv-drama. Arvesølv og underholdning*, 2005

Dansk Noter 4 2012. Tema: "Rod i genrerne?"

Eva Heltberg: *Sproget i litteraturen*, 2007

Jørgen Dines Johansen m.fl. (red.): *Genrer*, 2009

Peter Stein Larsen: *Drømme og dialoger. To poetiske traditioner omkring 2000*, 2009

Claus Ove Nielsen: *Dansk er uhyre mange ting* i "Synsvinkler" nr. 45 2012

Sophie Holm Strøm og Sune Weile: *Skrivning i dansk*, 2012

Svenskläraren nr. 4 2012. Tema: "Svenskämnets genrer"

-
- 1 Gunhild Aggers disputats, *Dansk tv-drama. Arvesølv og underholdning* fra 2005 indeholder en grundig oversigt over genreforskningen. Indledningen her lyder: Genrebegrebet tilbyder sig som redskab til gruppering og systematisering, til tænkning i ligheder og forskelle, historie og udvikling. (s.81). Og i antologien *Genrer* redigeret af Jørgen Dines Johansen m.fl. kan man dels i den grundige introduktion og dels i de enkelte artikler, der er klassiske artikler om genrer, læse om genrehistorie, genredefinitioner og genrediskussioner.
 - 2 Eva Heltberg side 32
 - 3 Gymnasireformen blev vedtaget 2004 og trådte i kraft august 2005. Selv om det er ved at være en del år siden, er der en del i fagene, vi først nu er ved at få styr på.
 - 4 For en uddybning af dette se: Claus Ove Nielsen: *Dansk er uhyre mange ting* i "Synsvinkler" nr. 45 2012.
 - 5 Eksempler på nyere værker der blander genrer kan være: Maja Lee Langvad: *Find Holger Danske*, Amalie Smith: *I civil*, 2012 (der genrersættes som samling), Asta Olivia Nordenhof: *et ansigt til emily*, 2012 og til dels Bjørn Rasmussen: *Huden er det elastiske hylster der omgiver hele legemet*, 2011.
 - 6 Se Gunhild Agger: "Genrer – begreber og brug. Fra Bier til Trier" i Dansk Noter 4 2012